

ERETICI

G.K. Chesterton (1864–1936) este unul dintre cei mai faimoși și mai prolifici scriitori ai literaturii britanice. Urmează cursurile unui colegiu de artă din Londra, obținând o diplomă de grafician. Studiază literatura la University College din Londra. Între anii 1896 și 1902 a fost critic de artă și critic literar la Editura Redway and T. Fisher Unwin, iar din 1902, jurnalist la publicațiile *Daily News* și *The Illustrated London News*.

Bibliografia lui însumează peste 80 de volume (romane, biografii, studii critice, cărți cu tematică religioasă), câteva sute de poeme, peste două sute de povestiri scurte, 4.000 de eseuri, la care se adaugă și piese de teatru. După 1905 este tot mai interesat de fenomenul religios și se convertește la catolicism în 1922, devenind un reputat apologet al creștinismului.

Câteva dintre cele mai cunoscute opere ale lui sunt: *Charles Dickens* (1903), *The Napoleon of Notting Hill* (1904; trad. rom. *Napoleon din Notting Hill*), *Heretics* (1905; trad. rom. *Ereticii*), *The Man Who Was Thursday* (1907; trad. rom. *Omul care era Joi*, Humanitas, 2007), *Orthodoxy* (1908; trad. rom. *Ortodoxia: O filozofie personală*, Humanitas, 2008), seria *Father Brown* (1910–1935), *The Ballad of the White Horse* (1911), *The Flying Inn* (1914; trad. rom. *Hanul zburător*), *The Everlasting Man* (1925; trad. rom. *Omul etern*).

G. K. CHESTERTON

ERETICII

Traducere din engleză și note de
Cristian Ispir

 HUMANITAS
BUCUREȘTI

CUPRINS

I	Observații introductive despre importanța ortodoxiei	7
II	Despre spiritul de negație	18
III	Despre dl Rudyard Kipling și micșorarea lumii	29
IV	Dl Bernard Shaw	41
V	Dl H.G. Wells și uriașii	52
VI	Crăciunul și esteții	70
VII	Omar și vița sacă	79
VIII	Blăndețea gazetăriei de senzație	88
IX	Capriciile dlui George Moore	100
X	Despre sandale și simplitate	105
XI	Știința și sălbaticii	111
XII	Păgânismul și dl Lowes Dickinson	120
XIII	Celții și celtofilii	134
XIV	Despre anumiți scriitori moderni și instituția familiei	140

xv	Despre scriitori isteți și „Grupul isteților“	153
xvi	Despre dl McCabe și sfânta ușurătate	170
xvii	Despre umorul lui Whistler	184
xviii	Despre sofismul națiunii tinere	194
xix	Romancierii de mahala și mahalalele	209
xx	Observații de final despre importanța ortodoxiei	222

I

OBSERVAȚII INTRODUCTIVE

DESPRE IMPORTANȚA ORTODOXIEI

Nimic nu arată într-un chip mai bizar enormul și tăcutul rău din societatea de astăzi ca felul în care folosim cuvântul „ortodoxie“. În vremurile din urmă, ereticul era mândru că nu este eretic. Regatele lumii, poliția și magistrații eraueretici. El era ortodox.¹ Nu se mândrea cu faptul de a se fi răzvrătit împotriva lor; ei erau cei care se răzvrătiseră împotriva sa. Armatele, cu siguranța lor nemiloasă, regii, cu fețele lor reci, mersul cuviincios al statului, mersul înțelept al legii – toate acestea răătăciseră drumul ca niște oi. Omul era mândru să fie ortodox, mândru să aibă dreptate. Dacă rămânea singur într-o pustietate înfiorătoare, se socotea mai mult decât un om; era un templu. Era centrul universului; stelele se învârteau în jurul lui. Toate chinurile smulse din iaduri uitate nu-l puteau îndupleca să se recunoască eretic. Însă câteva vorbe moderne l-au făcut să se laude. El spune, cu un răs calculat:

1. Este de notat că autorul folosește termeni precum „ortodoxie“, „ortodox“ în sens cultural larg, și nu confesional (toate notele de subsol aparțin traducătorului).

„Cred că sunt foarte eretic“ și așteaptă aplauze. Cuvântul „erezie“ nu numai că nu mai înseamnă că te înșeli; de fapt înseamnă că ești cu mintea limpede și curajos. Cuvântul „ortodoxie“ nu numai că nu mai înseamnă că ai dreptate; de fapt înseamnă că te înșeli. Toate acestea nu pot avea decât un singur înțeles, și doar unul. Înseamnă că oamenilor le pasă mai puțin dacă au filozofic dreptate. Căci e firesc ca un om să se socotească nebun înainte de a se recunoaște eretic. Boemul, cu cravată roșie, trebuie să se mândrească cu propria ortodoxie. RRevoluționarul care pune o bombă trebuie să simtă că rămâne ortodox, orice ar fi.

Este absurd, la modul general, ca un filozof să-i dea foc altui filozof în piața publică pentru că nu împărtășește aceeași teorie despre univers. Acest lucru se petrecea adesea în ultimii ani ai Evului Mediu, și a eșuat pe deplin în scopul său. Dar există ceva mult mai absurd și mai nepractic decât să arzi un om pentru credințele lui filozofice – anume să spui că filozofia sa nu are importanță, iar aceasta se practică deja la scară universală în secolul XX, în decadența perioadei revoluționare. Teoriile generale sunt pretutindeni criticate; doctrina Drepturilor Omului este respinsă la fel ca doctrina Căderii Omului. Ateismul însuși este mult prea teologic pentru noi cei de astăzi. Revoluția însăși e un sistem mult prea sistematic; libertatea însăși este o constrângere mult prea constrângătoare. Nu mai dorim generalizări. Dl Bernard Shaw a exprimat acest punct de vedere într-o epigramă desăvârșită: „Regula de aur este aceea că nu există nici o regulă de aur.“ Ni se cere tot mai mult să dezbatem detaliile în artă, politică, literatură. Părerea cuiva despre tramvaie contează; părerea

sa despre Botticelli contează; părerea sa despre toate lucrurile nu contează. El se poate apuca să cerceteze mii de obiecte, dar nu cumva să găsească acel obiect straniu care este universul, căci atunci va căpăta o religie și va fi pierdut. Totul contează, în afara totului.

Nu avem nevoie de exemple pentru a exprima această ușurătate a subiectului filozofiei cosmice, nici pentru a arăta că, indiferent ce socotim că afectează chestiunile practice, nu credem că este important dacă cineva este pesimist sau optimist, cartezian sau hegelian, materialist sau spiritualist. Voi da un exemplu. La orice discuție la ceai putem lesne auzi pe cineva spunând: „Viața nu merită trăită.“ Privim aceste vorbe ca și când ar descrie o zi senină; nimeni nu bănuiește că ar putea avea o consecință gravă asupra omului ori asupra lumii. Și totuși, dacă am crede într-adevăr aceste vorbe, lumea s-ar întoarce cu capul în jos. Ucigașii ar primi medalii pentru că au salvat oamenii de la viață; pompierii ar fi pârâți că au reținut oamenii de la moarte; otrăvurile ar fi folosite ca leacuri; doctorii ar fi chemați atunci când oamenii ar duce-o bine; Societatea Regală a Omeniei¹ ar fi stârpită asemenea unei bande de ucigași. Și totuși nu ne întrebăm dacă pesimistul de conversație ar întări sau ar șubrezi societatea. Iar aceasta deoarece suntem încredințați că teoriile nu prezintă importanță.

Desigur, nu așa gândeau cei care ne-au adus libertatea. Atunci când vechii liberali au dat libertate tuturor ereziilor, intenția lor era să încurajeze descoperirile în

1. Societate fondată în 1774 pentru a scăpa persoanele de la înec.

materie de religie și filozofie. Viziunea lor era că adevărul cosmic este atât de însemnat, încât fiecare trebuie să fie un martor independent al acestuia. Ideea modernă este aceea că adevărul cosmic este atât de neînsemnat, *încât părerile individuale nu contează*. Cei de altădată au eliberat cercetarea ca și cum ar fi slobozit un ogar de rasă aleasă; cei de acum eliberează cercetarea ca și cum ar arunca înapoi în mare un pește necomestibil. Nu s-a discutat niciodată mai puțin ca acum despre natura oamenilor, când, pentru prima oară, se poate vorbi despre ea. Vechea constrângere însemna că numai ortodoxul putea vorbi despre religie. Libertatea modernă vrea ca nimeni să nu poată vorbi despre ea. Bunul-gust, ultima și cea mai detestabilă dintre superstițiile umane, a izbutit să ne reducă la tăcere acolo unde toate celelalte au eșuat. Acum șaizeci de ani era de prost gust să te declari ateu. Pe urmă au venit adepții lui Bradlaugh¹, ultimii oameni religioși, ultimii cărora le păsa de Dumnezeu; dar ei n-au putut să schimbe situația. Este încă de prost gust să te declari ateu. Însă chinul lor n-a obținut decât aceea că acum este la fel de prost gust să te declari creștin. Emanciparea nu a făcut decât să-l zăvorască pe sfânt în același turn al tăcerii ca și pe ereziarh. Pe urmă se vorbește despre Lord Anglesey² și despre vreme și numim aceasta libertatea deplină a tuturor credințelor.

1. Charles Bradlaugh (1833–1891), renumit ateu englez din secolul al XIX-lea, fondatorul Societății naționale laice.

2. Autorul se referă probabil la Henry Paget, al V-lea marchiz de Anglesey, cunoscut pentru tot felul de excentricități.

Totuși, există unii oameni – iar eu sunt unul dintre aceștia – care mai cred că lucrul cel mai practic și important lucru la un om este viziunea sa despre univers. Credem că este important ca un proprietar să cunoască veniturile chiriașului, dar și mai important este să-i cunoască filozofia de viață. Credem că este important pentru un general aflat în pragul războiului să cunoască efectivele inamicului, dar și mai important este să-i cunoască filozofia de viață. Credem că important nu e dacă teoria cosmosului influențează lucrurile lumești, ci dacă orice altceva, în ultimă instanță, le influențează. În secolul al XV-lea, unii oamenii îi cercetau și îi torturau pe alții pentru că propovăduiau idei imorale; în secolul al XIX-lea, l-am sărbătorit și măgulit pe Oscar Wilde pentru că propovăduia asemenea idei, pentru ca pe urmă să-i frângem inima și să-l întemnițăm pe motiv că a pus acele idei în practică. Ne putem întreba care dintre cele două metode e mai nemiloasă, însă este limpede care e mai absurdă. Epoca Inchiziției cel puțin nu poartă rușinea de a fi produs o societate care laudă același om pentru faptul că a propovăduit aceleași lucruri a căror punere în practică o condamnă.

Astăzi, filozofia religiei, adică teoria noastră despre lucrurile fundamentale, a fost alungată din cele două domenii pe care obișnuia, în mod simultan, să le ocupe. Ideile generale dominau înainte literatura. Ele au fost alungate de strigătul *artei de dragul artei*. Idealurile generale dominau politica, dar au fost alungate de strigătul *eficienței*, care ar putea fi aproximativ tradus prin *politică de dragul*

politicii. În ultimii douăzeci de ani, ordinea sau libertatea, ca idealuri, au început să dispară, stăruitor, din cărți; înțelepciunea și elocvența, ca ambiții, au slăbit în parlament. Literatura a pierdut, cu bună știință, din caracterul său politic; politica a pierdut, cu bună știință, din caracterul său literar. Teoriile generale ale relației dintre lucruri au fost astfel evacuate din ambele, și e momentul să ne întrebăm ce am câștigat ori ce am pierdut din această evacuare. S-a îmbogățit literatura ori politica după ce a fost îndepărtat moralistul și filozoful?

Când totul într-un popor devine slab și zadarnic, lumea începe să vorbească despre eficiență. La fel și atunci când corpul cuiva se destramă, acea persoană începe, dintr-o dată, să vorbească despre sănătate. Organismele energice nu vorbesc despre procese, ci despre scopurile lor. Nimic nu atestă mai clar eficiența fizică a unui individ decât faptul că acesta discută voios despre o călătorie la capătul lumii. Pe de altă parte, nimic nu atestă mai clar eficiența practică a unei națiuni decât faptul că vorbește neîncetat despre o călătorie la capătul lumii, către Ziua Judecării și Noul Ierusalim. Nu există semn mai puternic al unei obișnuite sănătăți fizice decât tendința de a urmări idealuri înalte și fanteziste. Nu e de mirare că tocmai în exuberanța primei copilării cerem imposibilul. Nici unul dintre oamenii puternici din epoci care exaltau forța nu ar fi înțeles ce înseamnă să muncești pentru eficiență. Hildebrand¹ ar fi spus că lucrează pentru Biserica Catolică,

1. Numele laic al papei Grigore VII, unul dintre cei mai influenți papi din Evul Mediu.

nu pentru eficiență. Danton ar fi spus că lucrează pentru libertate, egalitate, fraternitate, nu pentru eficiență. Chiar dacă idealurile lor se mărgineau la a-i face cuiva vânt pe scări, ei se gândeau la scopul lor ca niște oameni, și nu la proces, ca niște paralitici. Ei nu au spus: „Vezi tu, ridicând în mod eficient piciorul meu drept, mușchii coapsei și ai pulpei, care se află într-o stare excelentă, eu voi...” Ei gândesc altfel. Erau atât de pătrunși de imaginea celui alungit la capătul scării, încât, în exaltarea momentului, totul se petrecea într-o clipită. De fapt, tendința de a generaliza și de a idealiza nu a însemnat slăbiciune lumească. Vremea marilor teorii a fost vremea marilor izbânzi. În epoca sentimentului și a vorbelor alese, la sfârșitul veacului al XVIII-lea, oamenii erau zdraveni și eficienți. Sentimentaliștii l-au cucerit pe Napoleon. Cinicii nu l-au putut prinde pe De Wet¹. Cu o sută de ani în urmă, problemele noastre, bune sau rele, erau mânuite triumfător de retori. Astăzi ele sunt întinate fără urmă de speranță de oameni puternici și tăcuți. Și, așa cum această repudiere a cuvintelor și a viziunilor înalte a adus în politică o rasă de oameni mici, la fel s-a întâmplat și în artă. Politicienii noștri moderni susțin că au aceleași libertăți uriașe pe care le aveau Cezar sau Supraomul, susțin că sunt prea pragmatici ca să fie puri și prea patriotici ca să fie morali. Iar ca urmare ministrul economiei e un mare mediocru. Noii noștri filozofi de artă revendică același drept moral de a spulbera

1. Christiaan Rudolf de Wet (1854–1922), general bur și unul dintre liderii mișcărilor de eliberare din Africa de Sud.

cerul și pământul cu energia lor. Iar ca urmare poetul laureat¹ este un mare mediocru. Nu pretind că nu ar fi oameni mai puternici ca aceștia; însă ar putea susține careva că există oameni mai puternici decât aceia din vechime, care erau dominați de propria filozofie și cufundați în propria religie? Rămâne de văzut dacă robia e de preferat libertății, însă e de netăgăduit că robia lor a fost mai fructuoasă decât libertatea noastră.

Teoria nemoralității în artă a prins rădăcini adânci în lumea artistică. Ei sunt liberi să producă ce doresc. Sunt liberi să scrie un *Paradis pierdut* în care Diavolul îl învinge pe Dumnezeu. Sunt liberi să scrie o *Divina Comedie* în care paradisul se află sub tălpile iadului. Și ce au realizat în fond? Au scris ceva mai grandios sau mai minunat decât acele lucruri rostite de ghibelinul² catolic sau de severul dascăl puritan? Știm că au scris doar câteva ronderuri. Milton nu îi înfrânge doar prin evlavie, ci și prin necuviință. În toate cârticelele lor nu veți găsi o sfidare mai reușită la adresa lui Dumnezeu decât cea a Diavolului; nici mai mare noblețe a păgânismului decât aceea pe care a simțit-o acel creștin pătimăș care l-a descris pe Farinata³ ridicându-și capul în semn de dispreț față de iad. Motivul e limpede. Blasfemia este un efect artistic, deoarece se sprijină pe o convingere filozofică. Blasfemia depinde de credință și dispare odată cu ea. Cine nu mă crede, îi propun

1. Poet desemnat oficial de guvern ca să compună în slujba statului.

2. Aluzie la Dante.

3. Farinata degli Uberti, personaj din *Infernul* lui Dante.